שביעות הרצון של עולים מארצות המערב מהחיים בישראל

קארין אמית*

תקציר

המחקר הנוכחי בוחן את השתלבותם החברתית של מהגרים באמצעות תחושת שביעות הרצון שלהם מהחיים בארץ החדשה. בשנים האחרונות, גובר העניין בחקר התחושות הסובייקטיביות של המהגרים ומתחזקת ההבנה כי לתחושות אלו משקל לא מבוטל בתהליך השתלבותם החברתית. במוקד המחקר עומדים מהגרים (להלן עולים) שהגיעו לישראל בעשור האחרון מצפון אמריקה, ארגנטינה וצרפת. מטרת המחקר הינה ללמוד על השתלבותם של עולים אלו דרך תחושת שביעות הרצון שלהם בארץ והגורמים המסבירים אותה, תוך השוואה בין יוצאי ארצות המוצא השונות.

שאלות המחקר נבחנו באמצעות מדגם מייצג של אוכלוסיית עולי המערב בישראל בנתוני סקר רופין 2007. מהממצאים עולה כי יש דמיון רב במאפיינים הדמוגרפיים ובמניעי העלייה של העולים מצפון אמריקה והעולים צרפת. עולים אלו הגיעו לישראל בעיקר מתוך מניעים דתיים ומאפיינת אותם רמת השכלה גבוהה, בעוד העולים מארגנטינה מדווחים כי הגיעו בעיקר בעקבות תחושה של העדר ביטחון אישי וכלכלי בארץ מוצאם ובממוצע הם בעלי פרופיל השכלתי נמוך יותר. הניתוח הרב-משתני לניבוי תחושת שביעות הרצון מהחיים בארץ העלה, כי המשתנים רמת דתיות ומניעי עלייה, מסבירים שביעות רצון בקרב הקבוצות, אך משתנים אחרים ושונים מסבירים תחושה זו בכל קבוצה. ממצאי הניתוח הרב-משתני מצביעים על חשיבות הבחינה הנפרדת של תהליך ההשתלבות של כל קבוצת עולים בהתאם למאפייניה ולנסיבות עלייתה.

מילות מפתח: שילוב חברתי של מהגרים, שביעות רצון מהחיים, רווחה סובייקטיבית, מהגרים מיומנים

***ד"ר קארין אמית,** המרכז האקדמי רופין

רקע

תהליך השתלבותם של מהגרים בחברה הקולטת נבחן לאורך השנים מכיוונים שונים ותוך התייחסות למגוון גורמים ומאפיינים המשפיעים על התהליך. לצד מאפייני הגירה (כגון, ותק בארץ הקולטת) ומאפיינים דמוגרפיים של המהגר (כגון, מגדר וגיל), נמצא כי מאפיינים כלכליים, חברתיים ופסיכולוגיים אף הם קשורים לתהליך. במחקר הנוכחי נבחנים מאפיינים אלו כמנבאים השתלבות חברתית סובייקטיבית, כפי שבאה לידי ביטוי בתחושת שביעות הרצון של המהגרים.

שביעות רצון מהחיים מהווה את המרכיב הקוגניטיבי-שיפוטי ברווחה הסובייקטיבית של הפרט, הכוללת גם מרכיבים רגשיים (Diener et al., 1985). שביעות רצון מהחיים מוגדרת כהערכה כללית של הפרט את איכות חייו בהתאם לשיפוטו האישי (Diener, 1984). על פי דינר, (Diener, 1984), על מנת לתפוס באופן ממצה הערכה זו יש לשאול את הפרט לגבי שביעות רצונו הכללית מחייו ולא מאספקטים ספציפיים של חייו. עמדה זו מקובלת גם על חוקרים נוספים בתחום (Kahneman & Krueger, 2006; Bohnke, 2008; Bonini, 2008).

מהם הגורמים המסבירים את שביעות הרצון של הפרט מחייו? שאלה זו נבחנה במחקרים רבים (Bonini, 2008; Bohnke, 2008; Litwin, 2005) מהם ניתן ללמוד כי שביעות רצון מהחיים קשורה למגוון מאפייני הרקע של הפרט. נמצא כי עלייה ברמת ההכנסה של הפרט קשורה לרמות גבוהות יותר של שביעות רצון (Diener, 1984). במחקר השוואתי בין מדינות באירופה נמצא כי רמת החיים של הפרט קשורה באופן חיובי לשביעות הרצון מהחיים במרבית המדינות, בעוד להון החברתי של הפרט (המתבטא בקשרים חברתיים ותמיכה חברתית) נמצאה השפעה חיובית על שביעות הרצון מהחיים רק בחלק מהארצות (Bohnke, 2008). מחקרים אחרים מצביעים על כך שהשכלה מובילה ברוב המקרים לרמות גבוהות יותר של הכנסה ורישות חברתי, גורמים המגבירים שביעות רצון (Helliwell, 2003). הממצאים אינם אחידים בכל הקשור למגדר וגיל, אך בקרב מבוגרים נמצא כי מצב משפחתי (נישואין), מצב בריאותי טוב והון חברתי הם מנבאים חיוביים ומובהקים של שביעות רצון (Litwin, 2005). משתנה נוסף אשר זוכה לאחרונה לתשומת לב מחקרית הוא מעורבות הדת בחיי הפרט. נמצא כי היבטים מסוימים של דתיות (מעורבות ציבורית דתית, מוטיבציות דתיות ואמונה) קשורים באופן חיובי לתחושת הרווחה הסובייקטיבית של הפרט ולחוסנו הנפשי (Blaine & Crocker, 1995; Smith, McCullough & Poll, 2003).

מה ניתן ללמוד מהספרות על שביעות רצונם של מהגרים? בשנים האחרונות הממדים הסובייקטיביים בתהליך השתלבותם של מהגרים זוכים להתייחסות מחקרית רבה יותר. מרבית העוסקים בממדים אלו הם פסיכולוגים וחוקרי בריאות (לדוגמה: Anson, Pilpel & Rolnik, 1996; McMichael & Manderson, 2004; Neto, 1995). אך ממדים אלה זוכים לאחרונה להתייחסות גם מצד חוקרים אחרים מתחום מדעי החברה, הבוחנים השתלבות מהגרים (לדוגמה: בן רפאל, אולשטיין וגייטס, 1994; Massey & Redstone, 2006; Vohra & Adir, 2000). מאסי ורדסטון (Massey & Redstone, 2006) בחנו במחקרם השתלבות מהגרים בארצות הברית באמצעות סדרה של משתנים כלכליים וחברתיים לצד שביעות רצונם מהחיים שם. מחקרם העלה שהמהגרים המביעים רמות גבוהות יותר של שביעות רצון נוטים יותר להתאזרח ולהישאר

בארצות הברית באופן קבוע. מחקרים אחרים בחנו שביעות רצון של מהגרים כפונקציה של מנבאים שונים הכוללים דתיות (Hurh & Kim, 1990; Lee, 2007), מצב בריאות והון חברתי (Litwin, 2005). מחקרים אלו ואחרים מצטרפים לטענה כי על מנת להעריך את השתלבותם של מהגרים בחברה הקולטת, לא די לבחון פרמטרים אובייקטיביים להשתלבותם (כגון רמת הכנסה) אלא יש לבחון גם את תחושותיהם באשר להשתלבותם בחברה המארחת (Lester, 2005).

ההיבט הכלכלי הוא מן המרכזיים בחקר השתלבות של מהגרים. הציפייה של המהגרים (שאינם פליטים) להצליח מבחינה כלכלית בארץ החדשה מהווה לרוב מניע משמעותי בהחלטתם להגר ובמוכנותם לשלם את המחיר החברתי והכלכלי הכרוך בעזיבת ארץ מוצאם. על פי כלכלנים חוקרי הגירה, ההשתלבות הכלכלית באה לידי ביטוי ביכולתם של מהגרים לקבל שכר דומה לזה של הילידים שהם בעלי אותם מאפיינים (Borjas, 1990; Chiswick, 1979). השתלבותם הכלכלית של מהגרים נבחנת בדרך כלל לאורך זמן תוך התחשבות בוותק בארץ החדשה (YSM - years since migration) בהנחה כי הוותק בארץ החדשה משפר את המצב הכלכלי של המהגרים. ידוע ממחקרים קודמים כי מצב כלכלי משופר מוביל לעלייה בשביעות רצון, אזי ניתן לשער כי ככל שהוותק של המהגרים בארץ החדשה עולה, כך תעלה שביעות רצונם מהחיים (השערה 1); וככל שמצבם הכלכלי של המהגרים משתפר כך הם יהיו יותר שבעי רצון מחייהם (השערה 2). בנוסף, על פי דלה-פרגולה (DellaPergola, 1984), היות והפחות מרוצים נוטים להגר שוב, אפשר להניח שאלה הנשארים בארץ מהווים קבוצה סלקטיבית של היותר מרוצים, מגמה שמתחדדת עם עליית הוותק. עם זאת, השפעת שביעות רצון כזו של עולים בישראל על רמות העלייה מאותה המדינה בשנים שלאחר מכן התבררה כמשנית מאוד לעומת גורמים שפעלו במדינות המוצא באותן השנים.

משתנה נוסף בעל תפקיד מרכזי הוא ידיעת השפה המקומית. לידיעת השפה תפקיד מרכזי בהשתלבות המהגרים בשוק העבודה החדש וביכולתם לצמצם פערים כלכליים מול הילידים (Chiswick, 1998; 2002). מיומנויותיהם וכישוריהם של המהגרים, יחד עם רמת ההשכלה וידיעת השפה המקומית, הם אלה שמרכיבים את הונם האנושי. לאור חשיבותם של מרכיבים אלה ניתן לשער כי ידיעת השפה המקומית תוביל לעלייה ברמת שביעות הרצון של המהגרים (השערה 3).

מרכיב מרכזי נוסף שעשוי לשקף השתלבות מהגרים הוא המרכיב החברתי, המתבטא ברמת ההון החברתי של המהגרים. הון חברתי הוא משאב הקשור ליחסים חברתיים תדירים שהפרט או הקבוצה מקיימים ואשר מבוססים על מחויבות הדדית (Bourdieu, 1986). באמצעות ההון החברתי פרטים יכולים להגיע ביתר קלות למשאבים כלכליים ותרבותיים ולהבטיח לעצמם הטבות דרך חבֵרוּת בארגונים וברשתות חברתיות. הספרות מבחינה בין הון חברתי מלכד (bonding) המתבסס על רשתות חברתיות בתוך הקבוצה האתנית, לבין הון חברתי מגשר (bridging) המתבסס על רשתות חברתיות החוצות גבולות של קבוצות אתניות (Putnam, 2000). מחקרים קודמים מלמדים כי הון חברתי, המיוצג על ידי קשרים חברתיים ופעילות חברתית, הוא מנבא חיובי משמעותי לשביעות רצון בקרב מהגרים מבוגרים (אמית, 2008). מחקר אחר שנערך בקרב בני נוער ממשפחות מהגרים מצא כי בני נוער המתגוררים בשכונות בהן יש ריכוז מהגרים מארץ מוצאם מדווחים על רמות גבוהות יותר של שביעות רצון מאשר בני נוער המתגוררים

באזורים בהם אין ריכוז אתני (Neto, 2001). ממצא אחרון זה סותר את ההנחה ההגיונית לפיה מהגרים שיש להם קשרים חברתיים עם הילידים המקומיים משתלבים טוב יותר בחברה החדשה ולכן גם מרוצים יותר מחייהם. לאור זאת, מעניין לאפיין בהקשר הישראלי את הרשתות החברתיות של עולים מארצות שונות ולבחון האם עולים שהם חברים ברשתות מגשרות חשים שביעות רצון גבוהה יותר מהחיים בארץ בהשוואה לעולים שחבריהם הם בעיקר מארץ מוצאם (השערה 4).

פרמטר נוסף שארצה לבחון בהקשר להשתלבות החברתית הוא תחושת הזהות והשייכות לחברה. מחקרים קודמים מצאו קשר בין תחושת הזהות של המהגרים ושביעות רצונם מהחיים בארץ החדשה, והוכח כי שילוב בין תחושת זהות אתנית מקורית חזקה לתחושת זהות מקומית חזקה הוא מפתח להשתלבות והסתגלות (Phinney et al., 2001). יחד עם זאת, זהות אתנית לא אובחנה כגורם משמעותי ומובהק בקרב בני נוער מהגרים (Neto, 2001). לאור זאת, מתבקשת בחינת ההשערה לפיה תחושת זהות מקומית מסבירה רמות גבוהות יותר של שביעות רצון אצל המהגרים (השערה 5).

במוקד המחקר הנוכחי עומדים עולים שהגיעו לישראל בעשור האחרון מארצות המערב. מאז 1990 הגיעו לישראל כ-90,000 עולים מארצות המערב: מצפון אמריקה (מארצות הברית 30,000, מקנדה 3,000), מאמריקה הלטינית (20,000, בעיקר מארגנטינה) ממערב אירופה (בעיקר מצרפת 22,000, מאנגליה 7,500) (למ"ס, 2010). עולים ממדינות אלו לישראל מקוטלגים על ידי המשרד לקליטת עלייה כ"עולי המערב", הגם שיש הבדלים בולטים ברמת הפיתוח של המדינות השונות הכלולות בקבוצה זו. מתוך דירוג האו"ם של רמת פיתוח אנושי (HDI) לשנת 2010 עולה כי ארצות הברית מדורגת במקום הרביעי בעולם וקנדה במקום השמיני, צרפת מדורגת במקום ה-14, מקום אחד לפני ישראל המדורגת במקום ה-15 בעולם. בריטניה מדורגת במקום ה-26 וארגנטינה מדורגת נמוך באופן משמעותי - במקום ה-46 בעולם.

מחקרים דמוגרפיים על תנודות הגירה של יהודים בעולם בשני העשורים האחרונים, לרבות עולים מארצות המערב, מעמידים במרכז ההחלטה לעלות לישראל גורמים כלליים בעלי אופי סוציו-כלכלי ופוליטי בארצות המוצא (גורמי דחיפה) (DellaPergola, 2009; 2011). ניתוח שנערך על דפוסי עלייה מ-73 מדינות לישראל (כולל מדינות מערב), מעלה כי קיים קשר שלילי בין שכיחות העלייה מכל מדינה ובין רמת הפיתוח של המדינה (על פי דירוג HDI של האו"ם) (DellaPergola, 2009). עם זאת, בחינת מניעי העלייה המוצהרים על ידי העולים עצמם מתוך מקורות מחקריים שונים מצביעה על תמונה מעט שונה, ובה גורמים ערכיים תופסים מקום מרכזי יותר בהחלטה להגר לישראל. עובדה זאת מחייבת להתייחס בזהירות להצהרות אלה, המתמקדות בשיקולים המיקרו-חברתיים של הפרט והמתעלמות מהתנאים המקרו-חברתיים השוררים בעת ההחלטה להגר.

מחקר שערכה הסוכנות היהודית בקרב יהודים בצפון אמריקה ובצרפת בנוגע לכוונות עלייתם לישראל, שופך אור על המניעים הדתיים לעלייתם של עולים מקהילות אלה. משתתפי המחקר הביעו את שאיפתם לעלות לארץ מתוך מניע דתי ורוחני המלווה ברצון להגשמת חיים יהודיים (Jewish Agency, 2005). עם זאת יש להתייחס לממצאי מחקר זה בהסתייגות, מאחר ועולות מהמחקר הערכות גבוהות מאוד ולא ריאליות של עלייה מארצות אלו לישראל. במחקר

אחר שנערך בצרפת מציג כהן (Cohen, 2007) הערכות מדויקות יותר של שיעור העולים מצרפת לישראל. אמית וריס (Amit & Riss, 2007) מצביעים במחקרם על מניעי ההגירה המוצהרים של העולים מצפון אמריקה לישראל אחרי 1995. העולים מצהירים כי המניע המרכזי לעלייתם היה דתי: "הגענו לישראל כי היא ארץ הקודש, ארץ היהודים [...] הגענו מתוך דחף דתי [...]" (Amit & Riss, 2007: 298). ברם, מחקר זה מצביע גם על מניעים נוספים, כלכליים בעיקרם, אותם העולים אינם מציינים באופן מפורש והמידע לגביהם התקבל מנציגי ארגונים המטפלים בהעלאתם (עלות גבוהה לקיום חיים יהודיים ולהשכלה וחינוך יהודיים). קיימים מעט מחקרים באשר למניעי העלייה של עולים מצרפת לישראל. פרסומים פנימיים של המשרד לקליטת עלייה מצביעים על כך שהעלייה העכשווית מצרפת מונעת באופן חלקי ממניעים דתיים וציוניים של העולים, אך גם מדאגה נוכח התגברות האנטישמיות כלפי יהודים בצרפת וכן משיקולים כלכליים. נסיבות העלייה לישראל של עולי ארגנטינה מובחנות יותר מאלו של עולי צפון אמריקה וצרפת ומתיישבות עם טיעוניו של דלה-פרגולה (DellaPergola, 2009; 2008). מרבית העולים מארגנטינה עלו בעקבות המשבר הפוליטי והכלכלי שפקד מדינה זו בשנים 1999-2002 והוביל לפגיעה קשה במעמד הביניים (Rein, 2004). על פי דגני ודגני (2004) אשר ביצעו סקר בקרב 500 עולים מארגנטינה, המניע המרכזי לעלייתם הוא כלכלי, 40% מהם ציינו כי החליטו לעלות לישראל רק אחרי שידעו כי יזכו להטבות כלכליות ולתמיכה מהממשל הישראלי.

ככלל, העולים מארצות המערב ובעיקר העולים מצפון אמריקה ומערב אירופה, מאופיינים ברמות השכלה גבוהות יחסית ורובם מחזיקים במקצועות פרופסיונאליים. לאור המודלים הכלכליים, ניתן להניח כי תהליך ההשתלבות הכלכלית של עולים מהארצות היותר מפותחות (צפון אמריקה ומערב אירופה) יהיה מהיר יותר בהשוואה לתהליך המקביל בקרב עולי אמריקה הלטינית. ברם, שיקולי ההגירה אינם בהכרח זהים בקרב הקבוצות השונות של העולים. בעוד עדויות מחקריות מצביעות על מניעים דתיים יותר בקרב עולים מצפון אמריקה ומצרפת, העלייה מארגנטינה נבעה בעיקר משיקולים כלכליים. לפיכך, יתכן ולמרכיב הכלכלי יהיה משקל שונה מבחינת הציפיות ותחושת שביעות הרצון של העולים יוצאי הקבוצות השונות. בנוסף, לאור ההבדלים ברמות הדתיות של קבוצות העולים השונות מארצות המערב, מעניין לאפיין ולהשוות את הרשתות החברתיות בקרב כל קבוצת עולים. לבסוף, חשוב לבחון מהן תחושות הזהות וההשתייכות לחברה הישראלית של עולי המערב והאם עולים החשים מזוהים יותר עם החברה הישראלית אכן יותר מרוצים מחייהם בארץ. בדיקה אחרונה זו משמעותית בעיקר בקרב מהגרים בעלי הון אנושי גבוה, המבוקשים בארצות הגירה רבות ואשר עשויים לעזוב את הארץ החדשה אם לא יחושו מסופקים (Brandi, 2001).

לאור האמור לעיל, המחקר הנוכחי מציע לבחון את השתלבותם של עולי המערב באמצעות בחינת תחושות שביעות הרצון שלהם בארץ. המחקר מציע לבחון סדרה של גורמים אפשריים כמנבאים שביעות רצון, תוך הבחנה בין יוצאי ארצות מוצא שונות בקרב עולי המערב.

השערות המחקר

1. למשך הזמן בארץ ההגירה יהיה משקל חיובי בניבוי תחושת שביעות הרצון בארץ. ככל שהעולים ותיקים יותר בארץ כך הם יחושו יותר מרוצים.
2. למצב הכלכלי יהיה משקל חיובי בניבוי תחושת שביעות הרצון בארץ. ככל שמצבם הכלכלי של העולים טוב יותר, כך הם יחושו מרוצים יותר. משקל זה יהיה משמעותי יותר בקרב עולי ארגנטינה מאשר בקרב עולי צפון אמריקה וצרפת.
3. להון האנושי יהיה משקל חיובי בניבוי תחושת שביעות הרצון בארץ. ככל שרמת ההשכלה ורמת ידיעת השפה העברית של העולים גבוהות יותר, כך הם יחושו מרוצים יותר.
4. להון החברתי המגשר יהיה משקל חיובי בניבוי תחושת שביעות הרצון בארץ. ככל שהרשת החברתית של העולים הטרוגנית יותר מבחינה אתנית, כך העולים יחושו מרוצים יותר, וכן ככל שיתגוררו בשכונה מעורבת עם ותיקים, כך הם יחושו מרוצים יותר.
5. לתחושת הזהות וההזדהות יהיה משקל חיובי בניבוי תחושת שביעות הרצון בארץ. ככל שהעולים יזדהו יותר עם החברה הישראלית, כך יחושו מרוצים יותר מחייהם בארץ. כמו כן, ככל שיחושו שהישראלים הוותיקים מזהים אותם כישראלים, כך יחושו העולים מרוצים יותר מחייהם בארץ.
6. למניעי העלייה יהיה משקל בניבוי תחושת שביעות הרצון בארץ. עולים שהגיעו בשל מניעי משיכה לישראל יהיו מרוצים יותר מעולים שהגיעו בשל גורמי דחיפה מארץ מוצאם.

שיטת המחקר

קובץ הנתונים

מחקר זה נערך על מדגם מייצג של עולי המערב בני 20 ומעלה, אשר עלו לישראל מאז שנת 1996. המדגם נלקח מתוך נתוני סקר רופין 2007 אשר בוצע על ידי "מכון דחף" בשיטת השכבות. הקריטריונים להגדרת השכבה בקרב עולי המערב היו ארץ מוצא (צפון אמריקה ואוסטרליה, דרום אמריקה, צרפת, שאר מערב אירופה) ושנת עלייה. מתוך 38,157 עולים בני 25-60 שהגיעו אחרי 1996 ועד 2006 לישראל מארצות המערב, הועברו על ידי משרד הקליטה שתי רשימות עם פרטי התקשרות של 2,500 עולים. באמצעות רשימות אלו נעשתה פנייה טלפונית לעולים במספר שפות (עברית, אנגלית, צרפתית וספרדית) וענו על הסקר 405 עולים מארצות המערב. מאפייניהם הדמוגרפיים של עולים אלו הושוו לממוצע אוכלוסייה זו. המחקר הנוכחי מתמקד בשלוש קבוצות מרכזיות של עולים: עולים מצפון אמריקה (242 עולים); עולים מארגנטינה (63 עולים); עולים מצרפת (50 עולים). קבוצות אלו יכונו "עולי המערב" למרות שלא ייבדקו כלל העולים מארצות המערב אלא רק שלוש קבוצות מרכזיות אלו. המדגם הסופי עליו נערך המחקר כלל 355 עולים.[1]

משתני המחקר

סקר רופין 2007 נערך כסקר טלפוני שכלל 62 שאלות סגורות אשר תורגמו לאנגלית, צרפתית וספרדית. השאלות עסקו במגוון רחב של נושאים: שאלות סוציו-דמוגרפיות, שאלות באשר למצב הכלכלי והתעסוקתי, שאלות העוסקות בהיבטים סובייקטיביים חברתיים, תרבותיים ואישיים כגון: הגדרת הזהות האישית, העדפות תרבותיות, רשתות חברתיות בין-תרבותיות אשר יש לעולה ומצבו הפסיכולוגי והאישי בעקבות ההגירה. כמו כן יש בסקר שאלות הבוחנות את מניעי העלייה, ואת שביעות הרצון של העולה מתהליך הקליטה ומהחיים בארץ.

המשתנה התלוי במחקר זה הינו שביעות רצון כללית מהחיים - שאלה אשר תשובתה היא על סקלה 1-6.

נבחנה סדרה של משתנים בלתי תלויים:

- ארץ מוצא: הבחנה בין שלוש קבוצות עיקריות: צפון אמריקה, ארגנטינה וצרפת.
- ותק בארץ: מספר השנים מאז העלייה לארץ.
- רמת דתיות: באיזו מידה העולה שומר על מסורת דתית (דרגות 1-4).
- השכלה אקדמית: משתנה דיכוטומי, יש/אין תואר אקדמי.
- מצב כלכלי: מדד להערכת רמת חיים שחושב מתוך סדרה של חמישה משתנים מתוקננים המשווים לממוצע של כלל עולי המערב: הכנסת משק בית לנפש; שקלול צריכת מוצרים; יכולת כיסוי הוצאות; בעלות על דיור; צפיפות דיור. מדד זה משמש במדד רופין (אמית וצ'אצ'אשווילי-בולוטין, 2007). רמת המהימנות מסוג עקיבות פנימית אלפא של קרונבאך שהתקבלה עבור מדד זה במחקר גבוהה (R= .783).
- תחושת זהות אישית: באיזו מידה המונח ישראלי מגדיר אותך (1-5).
- תחושת זהות נתפסת: באיזו מידה ישראלים ותיקים מתייחסים אליך כאל ישראלי (1-5).
- הון חברתי: מיוצג על ידי שני משתנים דיכוטומיים. האחד, כתשובה לשאלה האם מרבית החברים שלך הם עולים מאותה ארץ מוצא (כן/לא). השני, כתשובה לשאלה האם יותר ממחצית השכונה בה אתה מתגורר הם עולים מאותה ארץ מוצא כשלך (כן/לא).
- ידיעת השפה העברית: מדד שחושב מתוך ארבע שאלות באשר לדיבור, קריאה וכתיבה בעברית. מדד זה משמש במדד רופין (אמית וצ'אצ'אשווילי-בולוטין, 2007). רמת המהימנות מסוג עקיבות פנימית אלפא של קרונבאך שהתקבלה עבור מדד זה במחקר גבוהה (R= .815).
- מניעי דחיפה/משיכה לארץ: משתנה דיכוטומי אשר קודד מתוך סדרה של מניעי עלייה מתוכם התבקש הנחקר לציין מהו המניע המרכזי לעלייתו לארץ. מניעי דחיפה מארץ המוצא כללו: העדר ביטחון אישי, אנטישמיות ומצוקה כלכלית ופוליטית. מניעי משיכה לישראל כללו: רצון לחיות במדינה יהודית, לספק חינוך יהודי לילדים וציונות.

ממצאים

החלק הראשון של הממצאים הינו תיאורי. נבחנה סדרה של מאפיינים דמוגרפיים תוך השוואה בין שלוש קבוצות העולים המרכזיות המרכיבות את עולי המערב: עולי צפון אמריקה, צרפת וארגנטינה. באמצעות ניתוח שונות חד-כיווני נבחנה מובהקות ההבדלים בין הקבוצות. הממצאים מסוכמים בטבלה 1. מטבלה זו עולה כי הקבוצות אינן שונות באופן מובהק בוותק הממוצע שלהן בארץ, הנמצא סביב שש שנים. כמו כן, אין הבדל מובהק באחוז הנשואים בקבוצות השונות. ברם, הקבוצות שונות ביתר המשתנים הדמוגרפיים. עולי ארגנטינה מבוגרים יותר מעולי צרפת וצפון אמריקה, יש בקרבם אחוז נמוך יותר של גברים ורמת הדתיות שלהם נמוכה יותר מזו של עולי צפון אמריקה וצרפת. מכאן שניתן לראות מבחינה דמוגרפית דמיון רב יותר בין עולי צרפת לעולי צפון אמריקה מאשר בינם לבין עולי ארגנטינה.

טבלה 1: מאפיינים דמוגרפיים של עולי המערב. בחינת הבדלים בין הקבוצות באמצעות מבחן שונות חד-כיווני

משתנים	עולי צפון אמריקה	עולי צרפת	עולי ארגנטינה	מבחן F
גיל ממוצע (סטיית תקן)	38.53 (10.72)	39.29 (10.62)	44.13 (14.10)	5.97**
% גברים	60%	64.1%	41.1%	4.29*
% נשואים	77.3%	81.5%	67.7%	1.74
מספר שנים ממוצע בארץ (סטיית תקן)	6.16 (3.52)	6.28 (3.48)	5.99 (2.92)	.102
רמת דתיות ממוצעת (1-4)	3.30 (0.84)	3.06 (0.78)	2.13 (0.59)	53.54**
מספר מקרים N	**242**	**50**	**63**	

* $p<0.05$ ** $p<0.01$

משתנה משמעותי בתהליך העלייה של כל אחת מקבוצות העולים הוא המניע המרכזי לעלייתם. בסקר נתבקשו העולים לבחור את הסיבה המרכזית לעלייתם מתוך רשימה מגוונת של סיבות. הסיבות קובצו למספר סיבות מרכזיות. להלן תרשים המתאר את התפלגות המשתנה עבור כל אחת מהקבוצות.

תרשים 1: מניע העלייה העיקרי לפי פילוח לשלוש קבוצות העולים מהמערב

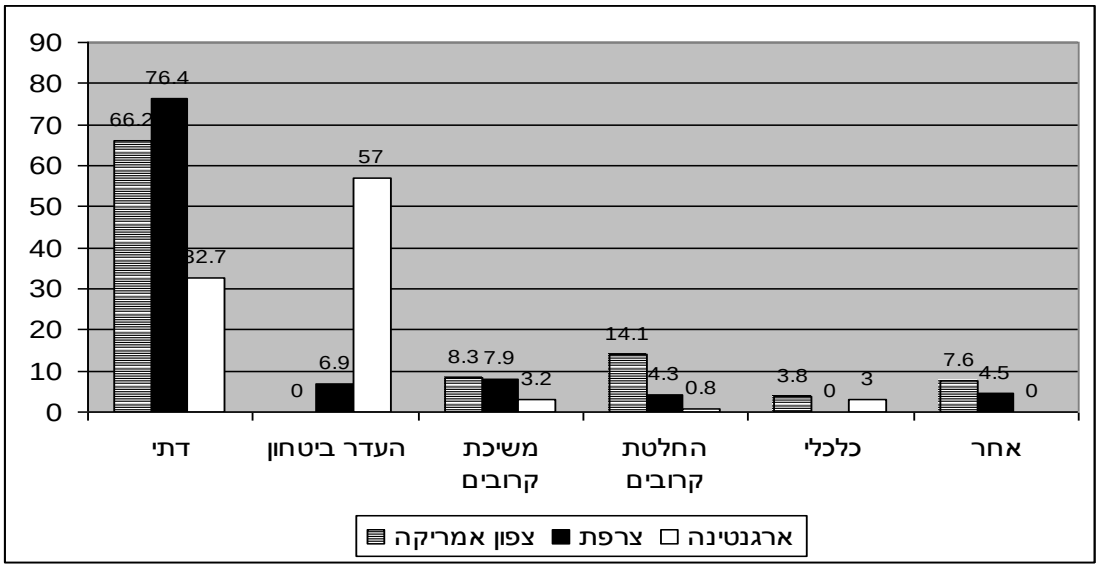

מתוך התרשים ניתן ללמוד כי בעוד המניע המוצהר העיקרי לעלייתם של עולי צרפת וצפון אמריקה הוא המניע הדתי (רצון לחיות ולגדל את הילדים במדינה יהודית), המניע המרכזי המוצהר בקרב עולי ארגנטינה הוא תחושת העדר הביטחון האישי בארץ המוצא. העולים מצפון אמריקה וצרפת גם מדווחים באחוזים גבוהים יותר מעולי ארגנטינה כי עלו בעקבות משיכה או החלטה של קרובי משפחה. המניע הכלכלי מקבל ערכים נמוכים מאוד בכל הקבוצות. לצורכי המחקר ובהתבסס על הספרות בתחום, הסיבות השונות קובצו למניעי משיכה לארץ (pull) ודחייה מארץ המוצא (push). השוואה זו מעלה כי 99% מעולי צפון אמריקה ו-93% מעולי צרפת הגיעו

לארץ בשל מניעי משיכה, בעוד 41% מקרב עולי ארגנטינה הגיעו בשל מניעי משיכה ו-59% מהם הגיעו בשל מניעי דחייה מארץ מוצאם. ההבדל בין הקבוצות התקבל מובהק ($F=138.3$, $p<.01$). יש לקחת בחשבון כי מדובר על ניתוח של המניעים המוצהרים על ידי העולים.

בחינה מתבקשת נוספת היא של ההבדלים בין הקבוצות במשתני המחקר הסוציו-אקונומיים הבלתי תלויים כמו גם במשתנה התלוי. בטבלה 2 מוצגים ההבדלים בין הקבוצות במשתנים אלו.

טבלה 2: מאפיינים סוציו אקונומיים של עולי המערב. בחינת הבדלים בין הקבוצות באמצעות מבחן שונות חד-כיווני

משתנים	עולי צפון אמריקה	עולי צרפת	עולי ארגנטינה	מבחן F
% בעלי תואר אקדמי	75.4%	44.7%	15.8%	50.99**
מדד רמת חיים (מתוקנן בהשוואה לכלל עולי המערב)	.63 (2.94)	-.38 (3.07)	-1.97 (1.48)	22.97**
תחושת זהות ישראלית אישית (1-4)	3.24 (1.17)	3.51 (.94)	2.91 (.58)	4.56*
תחושת זהות נתפסת ע"י ותיקים	3.02 (1.04)	3.04 (1.01)	3.17 (.64)	.54
% בעלי מרבית חברים מארץ מוצאם	34%	48%	19%	5.50**
% המתגוררים בשכונה בה יותר ממחצית מארץ מוצאם	23%	32%	19%	1.31
רמת ידיעת השפה (1-4)	3.22 (.85)	3.22 (.67)	3.67 (.87)	7.58**
רמת שביעות רצון מהחיים בישראל (1-6)	5.33 (.83)	5.34 (.86)	4.87 (.92)	7.39**

* $p<0.05$ ** $p<0.01$

מטבלה 2 ניתן ללמוד כי עולי צפון אמריקה הינם המשכילים ביותר מבין עולי שלוש מדינות המערב שנחקרו כאן. 75% מהם בעלי תואר אקדמי לעומת כ-45% בקרב עולי צרפת ורק כ-16% בקרב עולי ארגנטינה. ההבדלים במאפיין הון אנושי זה הם בולטים ומובהקים. ברם, ברמת ידיעת השפה העברית, לעולי ארגנטינה יש יתרון קל ומובהק על עולי צפון אמריקה וצרפת. בחינת רמת החיים של הקבוצות מעלה כי העולים מצפון אמריקה הם בעלי רמת החיים הגבוהה ביותר, אשר גבוהה מהממוצע של עולי שלוש מדינות המערב שנחקרו כאן. עולי צרפת הם בעלי רמת חיים נמוכה יותר מעולי צפון אמריקה ונמוכה במעט מהממוצע של כלל עולי המערב במחקר זה. עולי ארגנטינה הם בעלי רמת חיים נמוכה משמעותית הן בהשוואה לשתי הקבוצות והן בהשוואה לממוצע. בחינת משתני הזהות מעלה כי עולי צפון אמריקה וצרפת מדווחים על תחושה חזקה יותר באופן מובהק של זהות ישראלית בהשוואה לעולי ארגנטינה, אך לא נמצא הבדל מובהק באופן שבו הוותיקים מתייחסים אל זהותם. שני משתני ההון החברתי מצביעים על תמונה מעניינת. עולי צרפת וצפון אמריקה מעידים באחוזים גבוהים יותר ובאופן מובהק מעולי ארגנטינה כי מרבית חבריהם הקרובים הם מארץ מוצאם. עולי צפון אמריקה וצרפת גם מדווחים באחוזים מעט גבוהים יותר מעולי ארגנטינה כי הם מתגוררים בשכונות בהם יותר ממחצית

התושבים הם מארץ מוצאם. נתון אחרון זה התקבל לא מובהק. שני משתני ההון החברתי מבליטים בעיקר את סגירותם האתנית של עולי צרפת, להם הון חברתי מלכד יותר מאשר מגשר. לבסוף, לאחר שסקרנו את המשתנים הבלתי תלויים השונים, התבוננות על המשתנה התלוי במחקר זה מעלה כי עולי צפון אמריקה וצרפת חשים יותר מרוצים מהחיים בארץ מעולי ארגנטינה. נתון זה התקבל מובהק, אך בולטת בסך הכול תחושת שביעות הרצון הגבוהה של שלוש הקבוצות.

בטרם אעבור לניתוח הרב-משתני, בטבלה 3 מוצגת מטריצת הקשרים הלינאריים בין משתני המחקר בעלי סולם מדידה אורדנאלי ומעלה באמצעות מדד R של ספירמן.

טבלה 3: מטריצת הקשרים הלינאריים בין משתני המחקר עבור עולי צפון אמריקה, צרפת וארגנטינה (N=355)

משתנים	רמת דתיות	רמת חיים	זהות אישית	זהות נתפסת	ידיעת שפה	שביעות רצון
ותק בארץ	.07 (.16)	.11* (.04)	-.02 (.74)	.04 (.46)	.14** (.01)	.03 (.55)
רמת דתיות		.11* (.04)	.02 (.74)	.03 (.61)	-.05 (.39)	.26** (.00)
רמת חיים			.24** (.00)	.05 (.32)	-.10* (.05)	.17** (.00)
זהות אישית				.38** (.00)	-.03 (.60)	.18** (.00)
זהות נתפסת						.18** (.00)
ידיעת שפה						.11* (.04)

* $p<0.05$ ** $p<0.01$

מטבלה 3 ניתן ללמוד כי משתנה המחקר התלוי, רמת שביעות רצון מהחיים בארץ, נמצא בקשר חיובי ומובהק עם כל המשתנים הבלתי תלויים למעט עם משתנה הוותק בארץ. מכאן, שרמת שביעות הרצון מהחיים בארץ עולה ככל שרמת הדתיות עולה, רמת החיים עולה, הזהות האישית והנתפסת עולה וכך גם ידיעת השפה העברית. הקשר המשמעותי ביותר נמצא בין רמת שביעות הרצון למידת הדתיות; יתר הקשרים די חלשים. רמת החיים של העולה נמצאה קשורה באופן חיובי חלש אך מובהק עם רמת הדתיות שלו ועם הוותק שלו בארץ, ובקשר חיובי משמעותי יותר עם תחושת הזהות הישראלית האישית שלו. תחושת הזהות האישית נמצאה בקשר חיובי משמעותי ומובהק עם תחושת הזהות הנתפסת על ידי ישראלים ותיקים, מכאן שהעולה תופס עצמו כישראלי ככל שהוא חש שהישראלים הוותיקים מתייחסים אליו ככזה. ידיעת השפה העברית נמצאה בקשר חיובי מובהק אך לא חזק עם משתנה הוותק בארץ, ובאופן מפתיע בקשר שלילי ומובהק עם רמת החיים. מכאן שככל שרמת החיים עולה, כך ידיעת השפה העברית יורדת. יתכן ונתון זה קשור לעובדה שחלק לא מבוטל מהעולים מהמערב ממשיכים לעבוד תוך שהם משתמשים בשפת המקור שלהם וחלקם אף עובדים בארץ המוצא שלהם.

על מנת לבחון ולהעריך את מידת החשיבות של המשתנים השונים בניבוי שביעות רצון, בוצע ניתוח רב-משתני משותף לשלוש קבוצות העולים. בטבלה 4 מוצגים הממצאים שהתקבלו מניתוח רגרסיה רב-משתני לניבוי שביעות רצון מהחיים בארץ.

טבלה 4: ממצאי הניתוח הרב-משתני: רגרסיה רב-משתנית לניבוי שביעות הרצון של עולים

משתנים	מקדמי הרגרסיה	
	מקדם b (טעות תקן)	מקדם Beta
גיל	-.004 (.004)	-.051
מגדר	.147 (.095)	.083
ותק בארץ (YSM)	.005 (.014)	.021
רמת דתיות	.166 (.059)**	.168
השכלה אקדמית	.034 (.112)	.019
אינטראקציות עם ארץ המוצא[1]		
מניעי משיכה לארץ* עולי צרפת	.807 (.402)**	.300
מניעי משיכה לארץ* עולי ארגנטינה	.679 (.246)**	.187
מדד רמת חיים* עולי צרפת	.18 (.046)**	.145
מדד רמת חיים* עולי ארגנטינה	.157 (.075)*	.176
זהות אישית* עולי צרפת	.015 (.169)	.021
זהות אישית* עולי ארגנטינה	-.112 (.224)	-.141
זהות נתפסת* עולי צרפת	-.081 (.144)	-.101
זהות נתפסת* עולי ארגנטינה	.001 (.218)	.001
מרבית החברים מארץ המוצא* עולי צרפת	-.502 (.259)*	-.140
מרבית החברים מארץ המוצא* עולי ארגנטינה	-.014 (.356)	-.003
מעל מחצית מהשכונה מארץ המוצא* עולי צרפת	.392 (.299)	.082
מעל מחצית מהשכונה מארץ המוצא* עולי ארגנטינה	.158 (.386)	.027
ידיעת השפה* עולי צרפת	-.101 (.172)	-.128
ידיעת השפה* עולי ארגנטינה	0.47 (.118)	.076
קבוע הרגרסיה	4.78**	
ערך F	3.23**	
מתאם מרובה R2 (adj)	.17	
N מספר מקרים	329	

* p<0.1 ** p<0.05 *** p<0.01 1. הקבוצה שהושמטה - עולי צפון אמריקה

מטבלה 4 ניתן ללמוד כי באופן כללי, מקרב המשתנים הדמוגרפיים, רמת הדתיות מנבאת באופן חיובי ומובהק רמות של שביעות רצון. ככל שרמת הדתיות של העולה גבוהה, כך עולה שביעות הרצון שלו מהחיים. סדרת אינטראקציות בין משתני המחקר השונים לקבוצת המוצא שמשה לבחינת תרומתם של המשתנים לניבוי שביעות רצון מהחיים, כאשר הקבוצות הושוו לקבוצת העולים הגדולה ביותר, עולי צפון אמריקה. רמת החיים נמצאה קשורה באופן חיובי ומובהק לרמות שביעות הרצון בקרב עולי צרפת ועולי ארגנטינה, אך לא בקרב עולי צפון אמריקה. שביעות הרצון של עולי צרפת ועולי ארגנטינה אף מוסברת על ידי מניעי העלייה המוצהרים שלהם. עולים מארצות אלו שהגיעו מתוך מניעי משיכה לישראל חשים מרוצים יותר מהחיים בארץ מאשר עולים שהגיעו מתוך מניעי דחיפה. ההון החברתי של העולים, המיוצג על ידי ריבוי חברים מאותה ארץ מוצא, נמצא שלילי ומובהק עבור עולי צרפת. מכאן שעולים מצרפת שרוב חבריהם הם מארץ מוצאם, חשים פחות שביעות רצון מהחיים בארץ.

בנוסף לניתוח המוצג בטבלה 4, נבחנו משוואות רגרסיה נפרדות לכל אחת מקבוצות המוצא. הממצאים מוסיפים מידע על העולים מצפון אמריקה. בקרב עולי צפון אמריקה, למגדר, לזהות הנתפסת על ידי ישראלים ותיקים ולידיעת השפה העברית יש תרומה בניבוי שביעות רצון. מכאן שעולות מצפון אמריקה מרוצות יותר מעולים מצפון אמריקה (b=.37**,Beta=.22), עולים מצפון אמריקה מרוצים יותר כאשר הישראלים הוותיקים תופסים אותם כישראלים (b=.18**,Beta=.23), וכאשר רמת ידיעת השפה העברית שלהם גבוהה יותר (b=.26**,Beta=.26).

כאשר בוחנים ממצאים אלה מול השערות המחקר, ניתן לסכם כי בניגוד להשערה הראשונה, למשך הזמן בארץ ההגירה אין משקל משמעותי בניבוי תחושת שביעות הרצון בארץ. חשוב לציין בהקשר זה כי לשלוש הקבוצות יש ותק ממוצע מוגבל בארץ (סביב שש שנים). בהתאם להשערה השנייה, למצב הכלכלי יש משקל חיובי בניבוי תחושת שביעות הרצון בארץ, אך רק עבור עולי צרפת וארגנטינה. בהתייחס להשערה השלישית, רמת ידיעת השפה העברית אכן מסבירה שביעות רצון, אך רק עבור עולי צפון אמריקה. עם זאת, בניגוד להשערה השלישית, להשכלה האקדמית אין קשר לתחושת שביעות הרצון של כלל עולי המערב. הרשת החברתית של העולה נמצאה משמעותית ותורמת בכיוון המצופה בהתאם להשערה הרביעית רק עבור עולי צרפת, אך למגורים בשכונה מעורבת עם ותיקים לא נמצא משקל בניבוי שביעות הרצון של כלל העולים מהמערב. בניגוד להשערה החמישית, לתחושת הזהות האישית אין משקל חיובי בניבוי תחושת שביעות הרצון בארץ, מכאן שממצאי המחקר אינם מאששים את הטענה כי ככל שהעולה מהמערב מרגיש יותר ישראלי כך הוא מרוצה יותר מחייו בארץ. למרות זאת, נמצא כי עבור עולי צפון אמריקה, תחושת הזהות הנתפסת על ידי אחרים היא משמעותית. ככל שהם חשים שהישראלים הוותיקים מזהים אותם כישראלים, כך הם מרוצים יותר מהחיים בארץ. על פי ההשערה השישית והאחרונה, מניעי העלייה נמצאו משמעותיים הן עבור עולי צרפת והן עבור עולי ארגנטינה. עולים מקבוצות אלו שהגיעו בגלל משיכה לארץ מרוצים יותר מעולים שהגיעו בשל דחיפה מארץ מוצאם. סביר כי נתון זה לא התקבל מובהק עבור עולי צפון אמריקה מאחר ורובם המכריע הגיע ממניעי משיכה לארץ.

דיון

בחינת השתלבותם של עולים באמצעות פרמטרים סובייקטיביים לא נחקרה די ואף לא זכתה להתייחסות בהקשר לעולים מארצות המערב בישראל. מאגר הנתונים שעליו התבסס מחקר זה, סקר רופין 2007, אִפשר בדיקה כזו. בניסיון להבין מה מסביר את תחושת שביעות הרצון מחייהם בארץ של העולים מארצות המערב (צפון אמריקה, צרפת וארגנטינה) נבחנה סדרת משתנים מנבאים: משתני הגירה ומשתני הון אנושי, כלכלי וחברתי, תוך פיקוח על משתנים דמוגרפיים ומשתני הגירה.

ממצאי המחקר התיאוריים מצביעים על נקודות דמיון ושוני בין שלוש קבוצות העולים הנחקרות. נמצא דמיון רב במאפיינים הדמוגרפיים ובמניעי העלייה של עולי צפון אמריקה ועולי צרפת. עולים אלו דווחו כי הגיעו לישראל בעיקר מתוך מניעים דתיים, בעוד עולי ארגנטינה דווחו כי הגיעו בעיקר בעקבות תחושה של העדר ביטחון אישי וכלכלי בארץ מוצאם. עוד נמצא כי העולים מארגנטינה פחות משכילים, פחות דתיים, מאופיינים ברמת חיים נמוכה יותר וחשים

פחות ישראלים מעולי צרפת וצפון אמריקה. ברם, עולי צפון אמריקה ובעיקר עולי צרפת יותר מסוגרים אתנית בקהילותיהם.

הניתוח הרב-משתני לניבוי תחושת שביעות הרצון של כל קבוצת עולים מהחיים בארץ, העלה כי מקרב המשתנים הדמוגרפיים, רמת הדתיות מנבאת באופן חיובי ומובהק שביעות רצון. ממצא זה מתיישב עם ממצאי מחקרים המצביעים על ההשפעה החיובית שיש לדתיות על תחושת הרווחה הסובייקטיבית של הפרט (Blaine & Crocker, 1995; Smith, McCullough & Poll, 2003). נקודה מעניינת אשר ניתן לייחס אותה למחקרי הגירה, עולה מתוך סקירה מקיפה של מחקרים בתחום הדתיות של הפרט שבצעו סמית וחוב' (Smith et al., 2003). חוקרים אלו מצאו כי הקשר החיובי בין דתיות לבריאות נפשית בולט יותר בקרב פרטים שעברו אירועי חיים מלחיצים. הגירה היא ללא ספק, אירוע חיים משמעותי שעשוי להוביל ללחץ. המהגרים במחקר זה הם עולים חדשים יחסית, לכן לרמת הדתיות עשויה להיות יותר השפעה עליהם מאשר על כלל האוכלוסייה בישראל. בנוסף, יש לקחת בחשבון כי ההבדלים בהרכב החברתי והדתי של קבוצות העולים, משקפים במידה מסוימת הבדלים מבניים בין הקהילות היהודיות בארצות המוצא.

המחקר הנוכחי גם מצביע על החשיבות בבחינה נפרדת של תהליכי ההשתלבות של קבוצות מהגרים שונות. למרות שהמהגרים מהקבוצות השונות הגיעו לישראל בערך באותה תקופה וכולם ממדינות מפותחות יחסית, קיימים הבדלים בולטים במאפייניהם כמו גם בגורמים המסבירים את שביעות רצונם בארץ. מרבית העולים מארגנטינה הגיעו בעקבות משבר כלכלי-פוליטי חריף בארץ מוצאם שהוביל להתמוטטות כלכלית של משקי בית רבים מאוד, ולכן עשויים להתאים יותר לפרופיל של המהגר הכלכלי. העולים מארגנטינה אף מדווחים על מניע דחיפה זה כמניע המרכזי להגעתם לישראל. לעומת זאת, מרבית העולים מצפון אמריקה ומצרפת מדווחים כי הגיעו ממניעי משיכה לארץ. הגם שבתהליך הגירתם מעורבים שיקולים כלכליים וגורמי דחיפה, כפי שנטען על ידי דלה-פרגולה (DellaPergola, 2009; 2011), המניעים ההצהרתיים שונים בין הקבוצות. בהקשר זה חשוב לציין את מגבלת המחקר בנוגע לייצוג החסר של עולי ארגנטינה וצרפת במדגם. כפי שצוין בשיטת המחקר, היה קושי לאתר עולים אלו ברשימות הכתובות והטלפונים שסופקו על ידי משרד הקליטה. יתכן ועולים אלו נוטים לשנות מקום מגורים בתוך ישראל ובמקרה של עולי צרפת אף לדלג בין ישראל לארץ מוצאם כמהגרים טרנס-לאומיים (Tobin & Waxman, 2005). במקרה של העולים מארגנטינה, חלק מהם עזבו את הארץ לאחר שהמצב הכלכלי בארגנטינה השתפר. מגבלה זו עלולה לגרום להטיה, בעיקר בנוגע למניעי העלייה המוצהרים של הקבוצות, מאחר וסביר שאלו שנשארו הגיעו יותר ממניעים מוצהרים של משיכה ובפועל הם יותר מרוצים מהחיים בארץ. עם זאת חשוב לציין כי על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שיעור העוזבים אינו גבוה.

המניע לעלייה (משיכה/דחיפה) נמצא משמעותי בקרב עולי צרפת וארגנטינה. אלו שהגיעו לישראל מתוך מניעי משיכה חשים מרוצים יותר מחייהם. כאן בולטת תרומת המניע הדתי ורמת הדתיות של העולה לתחושת שביעות הרצון שלו. באופן פרדוקסלי, מניע זה לא נמצא מובהק עבור עולי צפון אמריקה, מאחר ומרביתם הגיעו מתוך מניעים דתיים ואף מגדירים עצמם כדתיים ולכן יש שונות קטנה בתוך קבוצה זו. מחקרים שבחנו גורמי משיכה ודחיפה בהגירה בדרך כלל מתמקדים בהחלטה להגר, אבל לאחרונה מחקרים מדגישים גם את השפעתם של מניעים אלו על השתלבותו של המהגר בארץ החדשה (Doerschle ,2006). ממצאינו מחזקים כיוון מחקרי זה.

ממצא נוסף העולה מתוך הניתוח הרב-משתני ונוגע למניעי עלייה הוא חשיבות ההיבט הכלכלי. תרומת המדד הכולל לרמת החיים לניבוי שביעות רצון נמצאה מובהקת עבור העולים מצרפת וארגנטינה. המשתנה רמת חיים נמצא במחקרים כמשמעותי לתיאור הבדלים בין קבוצות מוצא שונות בארץ, בייחוד בכל הקשור לרמת הריכוז והפיזור של עולים מארצות מוצא שונות בשטחה של מדינת ישראל (Rebhun, 2009). ממצא זה עבור עולי ארגנטינה מתקבל על הדעת לאור מניעי ההגירה הכלכליים עליהם הם מדווחים, ומחזקים את ההבנה כי מדובר במהגרים כלכליים. הממצא הדומה שהתקבל עבור עולי צרפת עשוי להצביע על סתירה מסוימת בין הרמה ההצהרתית לזו המתקיימת בפועל. כנראה שגורמי דחיפה כלכליים, הקשורים גם לתנאים פוליטיים ולתחושות של אנטישמיות, הובילו להגירתם יותר מכפי שהם מוכנים להודות באופן גלוי. בנוסף, נמצא כי עולי צרפת אשר מרבית חבריהם מארץ מוצאם (הון חברתי מלכד) חשים פחות מרוצים בארץ. ממצא זה מדגיש את החשיבות שיש להון חברתי מגשר, חוצה גבולות אתניים, בתהליך השילוב החברתי של מהגרים. מומלץ כי ממצאים אלו ייחקרו לעומק במחקר המשך שיעשה שימוש בשיטות איכותניות בקרב קהילת עולים זו.

הממצאים אשר התקבלו עבור עולי צפון אמריקה מאירים משתנים אחרים שהם משמעותיים לתחושת שביעות הרצון של העולה: מגדר, שפה וזהות נתפסת. בעוד המגדר של העולה לא נמצא משמעותי עבור עולי צרפת וארגנטינה, הוא נמצא משמעותי עבור עולי צפון אמריקה וניתן ללמוד ממנו כי נשים מרוצות יותר מהחיים בארץ. ממצא דומה נמצא אצל לב ארי (2006) על אודות תושבים חוזרים לישראל; מחקר זה מצביע כי נשים אשכנזיות בעלות השכלה גבוהה מרוצות יותר מחייהן לאחר ששבו מחוץ לארץ. ממצא זה עשוי להוביל להשערה כי הנשים מצפון אמריקה היו שותפות יותר להחלטה לעלות מאשר הנשים מצרפת ומארגנטינה. השערה זו ניתן לחזק באמצעות בחינת רמת ההשכלה של נשים מקבוצות העולים השונות. בנתוני הסקר, ל-78% מהעולות מצפון אמריקה יש תואר אקדמי בעוד רק 49% מהעולות מצרפת ו-6% מהעולות מצפון אמריקה מחזיקות אף הן בתואר אקדמי. ממצא זה עשוי להעיד על שיתוף גדול יותר של הנשים מצפון אמריקה בתהליך קבלת ההחלטה להגר. עדות מסויימת לשותפות בין המינים בקבלת ההחלטה לעלות ניתן למצוא במחקר אשר בחן את תהליך קבלת ההחלטות של משפחות עולים מצפון אמריקה (Amit & Riss, 2007). ברם, על מנת להוכיח טענה זו נדרש מחקר נוסף שיבחן סוגיות אלו גם בקרב עולים מצרפת ומארגנטינה.

שני משתנים נוספים שנמצאו משמעותיים לניבוי שביעות הרצון של עולי צפון אמריקה הם ידיעת השפה ותחושת הזהות הנתפסת. מעניין כי משתנה השפה, אשר בולט במרכזיותו במחקרי הגירה (Chiswick, 1998; 2002), נמצא משמעותי רק עבור עולי צפון אמריקה. בהשוואה של רמת ידיעת השפה הממוצעת בין הקבוצות (טבלה 2) נמצא כי עולי ארגנטינה הם בעלי הרמה הגבוהה יותר בהשוואה לעולים מצרפת ומצפון אמריקה. לפיכך סביר כי מרבית העולים מארגנטינה שולטים בשפה העברית ולכן אין למשתנה זה משקל בניבוי שביעות רצון. ידיעת השפה בארגנטינה משקפת את היקף המערכת החינוכית היהודית במדינה זו, מערכת מפותחת ביותר ביחס לגודל האוכלוסייה היהודית (Himmelfarb & DellaPergola, 1989). באשר לעולי צרפת, הנתון לפיו עולים אלו מתגוררים ברובם בשכונות של עולים מצרפת ומרבית חבריהם הם מארץ מוצאם, מעיד על הון חברתי מהסוג המלכד. קרי, מרבית הקשרים החברתיים של עולי צרפת מתקיימים בתוך קבוצת המוצא שלהם. מכאן, יתכן שלשפה העברית יש פחות

חשיבות בתחושת שביעות הרצון שלהם מאחר והם נמצאים בחברת עולים מצרפת ומשתמשים יותר בשפת המקור מאשר בעברית.

הנתון לפיו העולים מצפון אמריקה מרוצים יותר ככל שהם חשים שהישראלים הוותיקים תופסים את זהותם כישראלית (זהות נתפסת) הוא נתון מעניין אשר לא נחקר די בספרות. מרבית המחקרים העוסקים בזהות המהגר מתמקדים בהגדרה עצמית של זהות (ראו Phinney et al., 2001). המחקר הנוכחי מצביע דווקא על חשיבות הזהות הנתפסת, קרי, האופן שבו המהגר חושב שזהותו נתפסת על ידי הוותיקים. הממצא אחרון מבליט את הצד של הוותיקים הקולטים ואת תרומתם לתחושת שביעות הרצון של המהגרים. יש לא מעט מחקרים הבוחנים את התפיסות של הוותיקים כלפי המהגרים. בהקשר הישראלי, לדוגמה, מחקרם של שורצולד וטור-כספא (1997) ניסה לאפיין את האופן שבו תופסים ישראלים ותיקים את העולים מברית המועצות לשעבר ומאתיופיה. ברם, במחקר הנוכחי נבדק האופן שבו העולה תופס את יחסו של הישראלי הוותיק כלפיו. במחקר בקרב עולי ברית המועצות בישראל דנה היילברון (2008) בהבדל שבין זהות אתנית נתפסת על ידי אחרים לזהות אתנית עצמית באמצעות המודל הסוציולוגי של קולי (Cooley, 1964) המאיר את חשיבות הדימוי של הפרט בעיני עצמו ודימויו בעיני אחרים ואת ההלימה בין התפיסות אלו. במחקר הנוכחי, אמנם נמצא קשר משמעותי בין התפיסות, אבל רק הזהות הנתפסת על ידי אחרים נמצאה כמנבאת שביעות רצון בקרב עולי צפון אמריקה. סוגיה זו מחייבת בחינה מעמיקה יותר ומוצע להרחיב ולחקור אותה בעתיד.

המחקר הנוכחי ביקש להעריך את השתלבותם של עולים מבוגרים בחברה הישראלית באמצעות משתנה סובייקטיבי – תחושת שביעות הרצון שלהם מהחיים בישראל. יש לתהות אם זהו האינדיקטור הסובייקטיבי הטוב ביותר לבחינת השתלבותם של מהגרים. בספרות ההגירה מצוינים אינדיקטורים סובייקטיביים נוספים, כגון תפיסת איכות חיים (אמית, 2008) או תחושת רווחה סובייקטיבית (Anson et al., 1996) המעידים על השתלבות מוצלחת של מהגרים. נתוני סקר רופין 2007, עליו התבסס המחקר הנוכחי, לא אפשרו בחינת אינדיקטורים אלו. ראוי להרחיב את מאגר המשתנים הסובייקטיביים והפסיכולוגיים בסקרים הבאים.

עולי המערב, העומדים במוקד מחקר זה, הינם בעלי פרופיל סוציו-אקונומי גבוה מבחינת רמת ההשכלה ושיעור הפרופסיונאליים בקרבם. במציאות הגלובלית העכשווית, מהגרים אלו המוגדרים מהגרים מיומנים (highly skilled), 'מחוזרים' על ידי ארצות שונות המעוניינות לקלוט אותם. ארצות אלו אף עורכות התאמות במדיניות ההגירה על מנת למשוך אליהן מהגרים אלו, זאת מתוך ההבנה שקבלת מאגר הון אנושי כזה תתרום באופן משמעותי לקידום הכלכלי והחברתי של ארצם (Iredale, 1999; Mahroum, 2001; Quaked, 2002). גם במציאות הישראלית סוגיה זו רלוונטית. אמנם, זכאי העלייה לישראל אינם עוברים מיון על בסיס מאפיינים סוציו-אקונומיים, אך הרשויות העוסקות בעלייה מבינות את הפוטנציאל הטמון באוכלוסיית העולים מהמערב ואת יכולתה להעשיר את הונה האנושי של החברה הישראלית.

ממצאי מחקר זה עשויים לשפוך אור על תהליכי ההשתלבות של עולים אלו ועל תחושותיהם בארץ. מתוך מחקר ראשוני בקרב עולי צפון אמריקה עולה כי לרשתות החברתיות של העולים המתגבשות בארץ יש משקל בעידוד הגעתם של עולים נוספים וכי השיווק המוצלח ביותר של העלייה בקרב קהילות יהודיות מתבצע באמצעות עולים מרוצים (Amit & Riss,

2007). הבנת הגורמים המסבירים שביעות רצון בארץ יכולה לשמש כלי בידי המוסדות והגופים העוסקים בעלייה ובקליטה.

הערה

1. בחלק מן המקרים, הרשימות אשר סופקו על ידי משרד הקליטה לא היו מעודכנות ונוצר קושי לאתר את העולים באמצעות הטלפון, בעיקר את העולים מצרפת ומארגנטינה. יתכן ואלה נטו לשנות כתובות מגורים יותר מעולי צפון אמריקה. למרות זאת, ברגע שאותרו העולים טלפונית שיעור ההיענות בסקר היה גבוה (75%).

רשימה ביבליוגרפית

אמית, ק' (2008). השתלבותם החברתית של ילידי חו"ל בני 50+ : איכות החיים כפונקציה של מוצא, ותק בארץ, הון אנושי, כלכלי וחברתי. *ביטחון סוציאלי*, 76, 291-308.

אמית, ק' וצ'אצ'אשווילי-בולוטין, ס' (2007). (עורכות). *המדד השנתי להשתלבותם של העולים בישראל – דו"ח 2*. משרד הקליטה והמכון להגירה ושילוב חברתי, המרכז האקדמי רופין.

לב ארי, ל' (2006). *שבים הביתה - מחקר אודות ישראלים החוזרים ארצה*. המשרד לקליטת העלייה - האגף לתכנון ולמחקר והאגף לתושבים חוזרים.

בן רפאל, א', אולשטיין, ע' וגייטס, ע' (1994). זהות ושפה : התערותם של יהודי בריה"מ לשעבר בישראל. בתוך מ' ליסק וא' לשם (עורכים), *מרוסיה לישראל*. תל-אביב : הוצאת הקיבוץ המאוחד.

דגני, א' ודגני, ר' (2004). *עולי ארגנטינה : עמדות ואמונות כלפי תהליך הקליטה בארץ*. המשרד לקליטת עלייה.

היילברון, ס' (2008). *זהות מהגרים : בין זהות נתפסת לזהות עצמית*. דו"ח מס' 10, המכון להגירה ושילוב חברתי, המרכז האקדמי רופין.

למ"ס- לשכה מרכזית לסטטיסטיקה (2010). *שנתון סטטיסטי לישראל*, לוח 4.4, 231-232.

שורצולד, י' וטור-כספא, מ' (1997). הקשרו של האיום המוכלל לדעות קדומות של עולים מברית המועצות לשעבר ומאתיופיה. *מגמות*, ל"ח (4), 504-527.

Amit, K. & Riss, I. (2007). The role of social networks in the immigration decision-making process: The case of North American immigration to Israel. *Immigrants & Minorities*, 25,3, 290-313.

Anson, O., Pilpel, D. & Rolnik, V. (1996). Physical and psychological well-being among immigrant referrals to colonoscopy. *Social Science and Medicine*, 43,9, 1309-1316.

Blaine, B., & Crocker, J. (1995). Religiousness, race, and psychological well-being: Exploring social psychological mediators. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21, 1031-1041.

Bohnke, P. (2008). Does society matter? Life satisfaction in enlarged Europe. *Social Indicators Research*, 87, 189-210.

Bonini, A.N. (2008). Cross-national variation in individual life satisfaction: Effects of national wealth, human development, and environment conditions. *Social Indicators Research*, 87, 223-236.

Bordieu, P. (1986). The Forms of Capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241- 258) .New York: Greenwood Press.

Borjas, G.J. (1990). *Friends or Strangers: The Impact of Immigrants on the U.S Economy*. New York: Basic Books.

Brandi, M.C. (2001). Skilled Immigrants in Rome. *International Migration*, 39,4, 101-131.

Chiswick, B. (1979). The economic progress of immigrants: Some apparently universal patterns. In W. Fallner (Ed.), *Contemporary Economic Problems* (pp. 357-399). Washington D.C.

Chiswick, B. (1998). Hebrew language usage: Determinants and effects on earnings among immigrants in Israel. *Journal of Population Economics*, 11,2, 253-371.

Chiswick, B. (2002). Immigrant earnings: Language skills, linguistic concentrations and the business cycle. *Journal of Population Economics*, 15,2, 31-57.

Cohen, E.H. (2007). *Heureux comme Juifs en France? Étude sociologique*. Jerusalem: Elkana et Akadem.

Cooley, C.H. [1902] (1964). *Human Nature and the Social Order*. New York: Schocken Books.

DellaPergola, S. (1984). On the Differential Frequency of Western Migration to Israel. *studies in Contemporary Jewry* 1 (pp. 292-315). Bloomington: Indiana University Press.

DellaPergola, S. (2008). Jewish autonomy and dependency: Latin America in global perspective. In J. Bokser Liwerant, E. Ben Rafael, Y. Gorny & R. Rein (Eds.), *Identities in an era of globalization and multiculturalism- Latin America and the Jewish world* (pp. 47-80). Leiden: Brill.

DellaPergola, S. (2009). International migration of Jews. In E. Ben Rafael & Y. Sternberg (Eds.), *Transnationalism*. Leiden: Brill.

DellaPergola, S. (2011). Jews in Europe: Demographic trends, contexts and outlooks. In J.H. Schoeps & O. Glocjner (Eds.), *Jewish experience in unifying Europe* (pp. 3-34). Leiden: Brill.

Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 3, 542-575.

Diener, E., Emmos, R.A., Larsen, R.L. & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49,1, 71-75.

Doerschler, P. (2006). Pull-Push factors and immigrant political integration in Germany. *Social Science Quarterly*, 87, 5, 1100-1116.

Helliwell, J.F. (2003). How's life? Combining individual and national variables to explain subjective well-being. *Economic Modeling*, 20, 2, 331-360.

Himmelfarb, H.S. & DellaPergola, S. (1989) (Eds.) *Jewish Education Worldwide: Cross-cultural Perspectives*. Lanham, Maryland: University Press of America.

Hurh, W.M. & Kim, K.C. (1990). Religious participation of Korean Immigrants in the United States. *Journal of the Scientific Study of Religion*, 29, 1, 19-34.

Iredale, R. (1999). The Need to Import Skilled Personnel: Factors Favoring and Hindering its International Mobility. *International Migration*, 37, 1, 89-123.

Jewish Agency for Israel. (2005). *Immigration and absorption study*. Harris interactive.

Kahneman, D. & Krueger, A.B. (2006). Developments in the measurement of subjective well-being. *Journal of Economic Perspectives*, 20, 1, 3-24.

Lee, Eun-Kyoung O. (2007). Religion and spirituality as predictors of well-being among Chinese American and Korean American older adults. *Journal of Religion, Spirituality & Aging*, 19, 3, 77-100.

Lester, L. (2005). Immigrants satisfaction: What is it? Does it matter? NILS working paper No. 154, 2-103.

Litwin, H. (2005). Correlates of successful aging: Are they universal?. *International Journal of Aging and Human Development*, 61, 4, 313-333.

Mahroum, S. (2001). Europe and the Immigration of Highly Skilled Labour. *International Migration*, 39, 27-43.

Massey, D. & Redstone A.I. (2006). Immigrant intentions and mobility in a global economy: The attitudes and behavior of recently arrived US immigrants. *Social Science Quarterly*, 87, 5, 954-971.

McMichael, C. & Manderson, L. (2004). Somali women and well-being: Social networks and social capital among immigrant women in Australia. *Human Organization*, 63, 1, 88-99.

Neto, F. (1995). Predictors of satisfaction with life among second generation migrants. *Social Indicators Research*, 35, 1, 93-116.

Neto, F. (2001). Satisfaction with life among adolescents from immigrant families in Portugal. *Journal of Youth and Adolescence*, 30, 1, 53-67.

Phinney, J., Horencyk, G., Liebkind, K. & Vedder, P. (2001). Ethnic Identity, Immigration, and Well-Being: An Interactional Perspective. *Journal of Social Issues*, 57, 3, 493-510.

Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone.* A Touchstone Book, published by Simon & Schuster.

Quaked, S. (2002). Transatlantic Roundtable on High Skilled Migration and Sending Countries Issues. *International Migration*, 40, 4, 153-166.

Rebhun, U. (2009). Immigration, ethnicity, and housing-success hierarchies in Israel, *Research in Social Stratification and Mobility*, 27, 219-243.

Rein, R. (2004). New approaches to Latin American Jewish studies. *Jewish History*, 18, 1-5.

Smith, T.B., McCullough, M. & Poll, J. (2003). Religiousness and depression: Evidence for main effect and the moderating of stressful life events. *Psychological Bulletin*, 129, 4, 614-636.

Tobin, D. & Waxman, C.I. (2005). The transatlantic commuter: Living in Israel, working in the States. Jewish Action, 66, 2, 344-348.

Vohra , N. & Adir, J. (2000). Life Satisfaction of Indian Immigrants in Canada. *Psychology & Developing Societies*, 12, 2, 109-138.